

Județul Jaleșului

VASILE GĂRABIȘ

Prima știre documentară despre acest județ se află în actul din 3 oct. 1385, prin care Dan I, domnul Țării Românești, confirmă mănăstirii Tismana dania "sa din județul Jaleșului. „Și mai întâi am căruit acestei mai sus-zise mănăstiri grâul din județul Jaleșului patru sute de găleți pe fiecare an... Și am dăruit și pe râul Jaleșului la Dăbăcești nucii copaci toți, apoi de la casa domniei mele, pe fiecare an, 10 burdufe de brânză, 10 cașcavale, 10 pături și 10 postavuri pentru îmbrăcăminte și zece postavuri pentru încălțăminte iar miere și ceară, pe măsură, cât va aduce anul".¹

Aceleiași mănăstiri dania lui Dan I se află reînnoită și în actele lui Mircea cel Bătrân, începând din 27 iunie 1387. „Și cine va fi găletar să nu întrebe pe domnia mea despre aceasta, ci să-l trimită îndată acolo la mănăstire.”²

Dania se reînnoiește și într-un act din septembrie 1391 — august 1392 : „și grâul din județul Jaleș și nucii câți copaci sunt pe Jaleș la Dăbăcești”.³

Prin documentul din 28 oct. 1428, al lui Sigismund, regele Ungariei, se menționează satele : Ploștina, Turcinești și Leurda din județul Jaleș.⁴

La 2 august 1439, Vlad Dracul confirmă aceeași danie mănăstirii Tismana : „și grâul din județul Jaleșului, 400 de găleți, de câte ori e vremea dăjdiei”.⁵

La 20 septembrie 1444, Ioan de Hunedoara confirmă mănăstirii Tismana o serie de sate din județul Jaleș.⁶ După această dată județul Jaleș nu mai apare în documente.

Județul Jaleș sau Jaleșului, în forma genitivă, după cum apare în documente, și-a luat numele, evident, de la râul Jaleș, monument al naturii. Numele Jaleșului e traco-getic. Atrag atenția că sunt oameni, din fericire foarte puțini care, dintr-o aberație consideră că râul Jaleș își trage numele de la planta Jaleș. Ca să se înlăture această absurditate, fiecare om de bună credință să-și pună logica și fireasca întrebare: vegetația generează apa sau apa generează vegetația? Desigur că e un singur răspuns fără nici o îndoială: apa generează vegetația.

Râul Jaleș a dat naștere unei bogate vegetații în rândul căreia intră și neântrecutul zăvoi de anini.

Cât privește planta Jaleș, numită mai mult jale, e de fapt un mic arbust, venit din sudul Europei, cu flori albastre, violete, sau albe, se cultivă adesea prin păduri. Planta jaleș e numită și salbie, salvie, jale de grădină, în latină *salvis officinalis*. Altă varietate e cu floarea roșie — purpurie, numită „pavăză“ (*stachys germanica*). Alt soi e numit jale sălbatic, jale de câmp, coada vacii, jale cleioasă, jaleș de pădure etc. Amnariat, ca să se știe ce este această plantă (arbust) care la noi își trage numele din ungurescul *zsalya* și se găsește pe teritoriul întreg al țării.⁷

Un pârâiaș cel puțin nu se mai găsește cu acest nume.

Râul Jaleș e un hidronim traco-getic, cum am relevat, așa cum sunt Motru, Jiul, Gilortul, Oltul, Mureșul, Someșul și atjtea altele. Mai amintesc două pâraie **Ihru** și **Mânza** din Stroiești, afluenți ai Jaleșului, iarăși cu nume stră-române de origine dacică.

Pe valea Jaleșului se afla localitatea „Dăbăceștii pe Jaleș“, menționată odată cu județul Jaleș în documentul din 3 oct. 1385.⁸ Aici se aflau boierii Dumitru Dăbăcescu și urmașii săi, oameni influenți care au impus numele lor vechiului sat Runcu cu vestitele sale nuceturi și desigur aci a fost și capitala județului Jaleș. Dăbăceștii pe Jaleș au jucat un rol politic și economic la sfârșitul sec. XIV. și începutul sec. XV. Subliniem că Dăbăceștii pe Jaleș a fost denumirea unui sat în locul Runcu numai în timpul locuirii familiei Dăbăcescu. Această familie n-a putut alcătui o comunitate ca să dea naștere unui sat nou.

În secolul al XV-lea, după dispariția familiei Dăbăcescu, Runcu și-a reluat numele eclipsat pentru o scurtă perioadă de sus-numita familie.

Iarăși o mică paranteză. Dumitru Dăbăcescu e cea dintâi persoană care are la rădăcina numelui său sufixul — „escu“. Așadar, e cel dintâi — escu — din onomastica românească.

Județul Jaleșului era situat în regiunea de deal și de munte al actualului județ Gorj, fără a i se putea, însă, determina precis hotarele. În cuprinsul lui, după cum atestă actele domnești contemporane, erau satele: Ploștina, Cereșevol (Cireșelu), Godinești, Turcinești, Leurda, Pecalești, Obăialești, Valea Largă, Strâmba, Arcani, Tămășești, Bălești, Rasova, Ceaur, Ungureni, Dușești, Tismana, Sârbsori și Podeni⁹. După enumerarea acestor sate se deduce că județul Jaleșului, dacă nu în total, în cea mai mare parte era așezat în dreapta Jiului, întinzându-se în apus dincolo de Motru și Baia de Aramă. Cireșelului și Podeni fiind sate de margine, în sud fiind satul Leurda și în nord satul Turcinești Județul Jaleșului neavând o individualitate geografică destul de puternică, asupra lui s-a întins autoritatea de la Jiu, numit mai târziu Târgu-Jiu, care va fi capitala noului județ al Jiului de Sus.

Trebuie menționat că în perioada județului Jaleș se afla și județul Motrului numit după râul Motru. E cunoscut o singură dată în actul din 10 iunie 1415, prin care Mircea cel Bătrân confirmă unor boiernași satele Bela, adică Bala, și Preslop.¹⁰ Acest județ se întindea, după cum se deduce din document, în dreapta și în stânga râului Motru, din partea de mijloc, în jos, spre Strehaiia. La apus se întindea probabil, până la județul de Baltă, iarăși dispărut în sec. XV. Capitala județului Motrului e posibil să fi fost Bratilov lângă Baia de Aramă.

Al treilea județ dispărut de pe teritoriul Gorjului este județul Gilortului, cu numele luat de la râul Gilort, în jurul căruia se întindea. Prin documentul din 3 mai 1502, Radu cel Mare dăruiește mănăstirii Govora anual câte 4 burdufe de brânză și câte 6 cașuri, din județul Gilortului.¹¹ Neagoe Basarab, în actul din 3 noiembrie 1516, confirmând o danie mănăstirii Cornet, amintește de satul „Poia (Boia) din Gilort“.¹² După această dată județul Gilort nu se mai întâlneș-

te în acte, ceea ce înseamnă că a dispărut, fiind înglobat în județul Jiului de Sus. Capitala județului Gilort trebuie să fi fost la Târgu Gilort apărut documentar la 24 aprilie 1484.¹³

Numeroasele sate de astăzi, ca și cele dispărute, ca Spineni și Slătioara de lângă Runcu, dovedesc că pe valea Jaleșului s-au îndedat satele „ca pe lângă mine de aur“.

Satele și târgurile în această zonă subcarpatică sunt fără îndoială, dintre cele mai vechi așezări din țară.¹⁴ Pe timpuri de restriște, aci între culmile dealurilor acoperite cu păduri mari, care merg până la munte, viața era mai sigură. Nu în zadar boierii Dăbăcești și-au ales reședința aci pe Jaleș. Importanța acestei așezări de pe Jaleș a continuat peste secole. Nu întâmplător aci pe Jaleș, în Runcu, unde au fost Dăbăceștii, Florica, fiica lui Mihai Viteazul, a ridicat o biserică de zid între anii 1593—1596. Nu întâmplător, Runcu a ajuns în stăpânirea banilor Craiovei și a Basarabilor, deoarece l-a stăpânit și Radu Șerban Vodă de la care a trecut apoi la frații Buzești prin cumpărătură¹⁵. De aci înainte, în Runcu, fără a fi în totalitatea lui sat-boieresc, se întâlnesc stăpâniri boierești până în sec. XIX.

Revenind la județul Jaleș trebuie relevat că aci s-a exercitat o viață economică, socială și culturală.

Pe plan economic, în documentul din 3 oct. 1385, prin care Dan I, dăruiește anual mănăstirii Tismana câte 400 de găleți de grâu din dijma domnească, ni se dă o imagine clară asupra răspândirii culturii grâului, precum și a cantității recoltelor la sfârșitul sec. XIV. Totodată, reiese că producția anuală de grâu a județului Jaleș era de cel puțin 4000 de găleți sau aproximativ 3600 hl. Ținând seama că județul Jaleș era numai o parte din jud. Gorj de astăzi și că cele 4000 de găleți reprezintă recolta minimă a satelor libere din județ și cum tehnica agricolă era înapoiată, putem aprecia că cultura grâului în această epocă avea o răspândire largă.¹⁶

Strâns legată de agricultură în evul mediu era creșterea vitelor, una din marile bogății ale județului nostru. Caii, boii, oile, porcii, erau numeroși și se puteau exporta în special pe valea Jiului în Transilvania. Din produsele animale din județul Jaleș erau dăruite anual mănăstirii Tismana prin actul din 3 oct. 1385, al lui Dan I, 10 burdufe de brânză, 10 cașcavale, 10 pături și 10 postavuri pentru încălțăminte. Creșterea vitelor în sec. XIV—XVII, avea o

mai mare importanță decât agricultura. Oamenii semănau numai pentru nevoile lor, în schimb puteau înjuța la plug, până la 12 boi.¹⁷ Relevăm că oile, porcii, vitele și caii erau până în sec. XVII mijloc de schimb.

În cadrul ocupației agricole se numără și cultura pomilor roditori ca: pruni, meri, peri, nuci, cireși, vișini, caiși, gutui etc. Coșurile cu fructe erau darea cuvenită domniei de la toate satele. Pomicultura s-a dezvoltat mai cu seamă în regiunea deluroasă a județului, unde pământul îi este mai prielnic, decât culturii cerealiere. Dintre pomii fructiferi din județul Jaleș, nucii sunt cunoscuți documentar încă de la sfârșitul sec. XIV. La 3 oct. 1385, Dan I, dăruiește mănăstirii Tismana „nucii copaci toți“ de la Dăbăceștii de pe Jaleș, deci din Runcu.¹⁸

Alături de agricultură o deosebită dezvoltare aveau viile. Viticultura încă de la strămoșii noștri geto-daci a fost una din ocupațiile de căpetenie. Doar nu în zadar regele Burebista, sfătuit de marele pretot Deceneu, a dat ordin să se mai stârpească din vița de vie, din cauza „exceselor de băutură“ la care se dădeau oamenii. Documentar, cea mai veche știre despre cultura viței de vie în jud. Jaleș — deci în Gorjul de astăzi, este din 28 oct. 1428, când Sigismund, regele Ungariei, reânnoiește mănăstirile Vodița și Tismana, daniile anterioare: „să le fie slobode și sate și toate hotarele ce au și vii și mori și nuci și livezi“.¹⁹ Semnificativ e că încă din sec. XVI apar documentar și toponime, care indică existența viței de vie: Dealul viilor, Dealul cu vii, Pe sub vii, În deal la vie, În deal la viță. Pe sub viță etc., nume care se păstrează și astăzi în zonele deluroase.

De asemenea, o ramură importantă a vieții economice era albinăritul. Creșterea albinelor avea o dezvoltare foarte mare, pentru că mierea ținea locul zahărului de astăzi și era folosită și ca hrană. Totodată, ceara era singurul fabricat pentru lumânări. Din miere se prepara miedul, băutură alcoolică. Stupii de albine se țineau în trunchiuri de copaci în prisacă. Prisăcile de stupi erau în păduri, înconjurate și apărate de trunchiuri de copaci. Vama sau zeciuiala de stupi este una din cele mai vechi dări către domnie, ca și vama oilor și porcilor.

Pentru jud. Jaleș (Gorjul de astăzi) cel mai vechi document care atestă existența stupilor e tot același din 3 oct. 1385, prin care Dan I dăruiește mănăstirii Tismana

„miere și ceară, pe măsură, ce va aduce anul“ din albinăritul domnesc luat din jud. Jaleș.²⁰

Dat fiind importanța economică a albinăritului, furtul de stupi sau miere se pedepsea aspru de către țărani. În satul Sohodol, până nu de mult, furtul de miere se pedepsea aci cu omorârea hoțului de către tot satul. Da în hoț cine apuca și fiecare căuta să lovească măcar o dată. La judecată trebuia să vină tot satul. „Cine l-a omorât?“ — întreba judecătorul. „Apoi, l-a omorât satul, domnule judecător“. Și astfel, nu putea fi găsit nimeni vinovat pentru sancționare.²¹

Asigurarea alimentară a fost principala necesitate de ordin biologic. Aceasta a condiționat crearea unei industrii alimentare, ale cărei începuturi se pierd în trecutul milenar, când omul, spre a-și asigura făina, folosind două pietre, zdrobea semințele plantelor. Râșnițele, superioare celor două pietre, au continuat să funcționeze până în timpurile moderne. Morile de apă marchează poate momentul invenției uneia dintre cele dintâi construcții tehnice prin folosirea forței hidraulice. Cea mai veche știre despre existența norilor de apă este în diploma cavalerilor Ioaniți din 1247. La sfârșitul sec. XIV, în jud. Jaleș pe râul Bistrița, de lângă Brădiceni, e atestată o moară în documentul din 11 mai 1399, al lui Mircea cel Bătrân. Această moară a ajuns în stăpânirea doamnei Calinichia, mama lui Mircea cel Bătrân, care a dăruit-o mănăstirii Tismana.²²

În perioada județului Jaleș pe lângă factorii politici și economici, e necesar să amintim de mănăstirea Tismana ca factor cultural. Marele călugăr Nicodim a ridicat această mănăstire într-o perioadă de ofensivă a catolicismului în Țările Române. Nicodim este întemeietorul vieții mănăstirești din Țara Românească și probabil, prin ucenicii săi și în Moldova. El are deci un rol deosebit de important la începutul culturii noastre medievale, care se trage de la mănăstiri, mai ales pentru păstrarea atmosferei de credință ortodoxă, în care a trăit neamul nostru veacuri de-a rândul.²³

Mănăstirea Tismana încă de la întemeierea ei a fost sprijinită de domnii și boierii români. Dintre donatori amintim și pe Dumitru Dăbăcescu, care i-a dăruit un sfert din satul Dăbăcești de pe Jaleș.

După dispariția Dăbăceștilor de pe Jaleș, centrul economic și politic al jud. Jaleș se mută la Tg.-Jiu, care va deveni capitala noului județ al Jiului de Sus.

Cea dintâi știre documentară despre Tg.-Jiu e în hrisovul din 23 noiembrie 1406, relativ la Tismana, prin care Mircea cel Bătrân poruncește că „jupan Brata să-i fie hotarnic, pentru că a fost și acest județ (județ = primar) al Jiului.”²⁴ Așadar, la această dată ne este cunoscut sub numele de „Jiul”, fără să se specifice dacă e sat, târg sau oraș, și făcea parte din județul Jaleșului.

În mai puțin de 20 de ani, „Jiul” apare cu numele „Târgul Jiului”. Astfel, la 24 martie 1426, Dan al II-lea voievod confirmă mănăstirii Tismana stăpânire peste morile de la Târgul Jiului pe care le-a făcut popa Agaton cu munca fraților săi (călugări) pe locul pe care l-a dăruit jupan Stan-ciul și jupan Micleuș mănăstirii Tismana”.²⁵ Tg.-Jiului, fiind o așezare pe un drum important de comerț și ajutat de împrejurări politice și economice favorabile, s-a dezvoltat și a ajuns reședința noului județ al Jiului de Sus.

Încă din sec. XV se formează județul Gorj, pe măsură ce slăbea autoritatea județului Jaleș, până la desființarea sa, ca apoi să se desființeze și județul Gilortului în sec. XVI. Așadar, Gorjul cuprindea teritoriul județului Jaleș, o parte din județul Motrului și teritoriul județului Gilort.²⁶

Prima atestare documentară despre județul Gorj e în actul din 29 iulie 1497 când Radu cel Mare dăruiește mănăstirii Tismana un mertic anual de 300 de vedre de vin „din județul Mehedinți sau din județul Gorjului.”²⁷

Jiul de Sus, din forma românească sub influența slavă a devenit Gorjiu, Gorju, Gorj de la cuvântul gora = munte sau gorea = sus și Jil = Jiu, după cum din Jiul de jos a provenit Doljiu, Dolju, Dolj de la termenul slav dolu sau dolea = jos. Astfel s-au format cele două județe de pe Jiu: Jiul de Sus = Gorjul de astăzi și Jiul de Jos — Doljul de astăzi.

N O T E

¹ Documente B, Țara Românească, XIII—XV, p. 32.

² Ibidem, p. 40.

³ Ibidem, p. 45.

- ⁴ **Ibidem**, p. 89.
- ⁵ **Ibidem**, p. 105.
- ⁶ **Ibidem**, p. 104.
- ⁷ I.A. Candrea, **Dicționarul enciclopedic**, p. 635—636.
- ⁸ **Documente B**, XIII—XV, p. 32.
- ⁹ **Ibidem**, p. 61, 89.
- ¹⁰ **Ibidem**, p. 69.
- ¹¹ **Ibidem**, XVI, vol. I, p. 16.
- ¹² C.C. Giurescu, **Istoria românilor**, II, partea întâi, p. 400.
- ¹³ **Documente B**, XIII—XV, p. 181.
- ¹⁴ Ion Donat, „**Datele principale în istoria Olteniei**,” Oltenia, 1943, p. 302.
- ¹⁵ Alexandru Ștefulescu, **Gorjul istoric și pitoresc**, p. 167.
- ¹⁶ **Istoria României**, vol. II, 1962, p. 285.
- ¹⁷ **Documente B**, XIII—XV, p. 189.
- ¹⁸ **Ibidem**, p. 321.
- ¹⁹ **Ibidem**, p. 89.
- ²⁰ **Ibidem**, p. 32.
- ²¹ Ion Conea, **Geografie și istorie românească**, 1944, p. 133.
- ²² **Documente B**, XIII—XV, p. 46—47.
- ²³ P.P. Panaitescu, **Mircea cel Bătrân**, 1944, p. 53.
- ²⁴ **Documente B**, XIII—XV, p. 52.
- ²⁵ **Ibidem**, p. 83.
- ²⁶ Ion Donat, **Județul de Baltă și Banatul Severinului**, Arhiva Olteniei, nr. 71—73, (1934), p. 13.
- ²⁷ **Documente B**, XIII—XV, p. 248.